

Ulubione bohaterki – ulubieni bohaterowie. Obrazy dziewczynek i chłopców w literaturze dla dzieci. Studium genderowo-pedagogiczne

Kontakt człowieka z książką, choć coraz rzadszy w dzisiejszych czasach, stanowi stały element edukacji. Zazwyczaj jest on podyktowany reżimem szkolnym (lektury), niekiedy jest to literatura czytana z wyboru. Bez względu na motyw czytelnictwo to element edukacji i socjalizacji, w tym socjalizacji rodzajowej. Wybór eksplorowanego zagadnienia ma uzasadnienie w licznych badaniach wskazujących na to, że „system szkolny bardziej przyczynia się do utrwalania stereotypów płciowych niż ich zakwestionowania” (Neimanis 2006: 72). Opierając się na analizach jednoznacznie wskazujących na stereotypizację programów i podręczników szkolnych, zwrócę uwagę na oddziaływania edukacyjne, które nie są bezpośrednio związane z systemem szkolnym, jednak stanowią element procesu socjalizacji.

Celem pracy jest przedstawienie postaci dziewcząt i chłopców z ulubionych pozycji książkowych wskazanych przez uczennice i uczniów szkoły podstawowej. Bohaterowie będą analizowani przede wszystkim w kontekście stereotypów płci. W artykule skoncentruję się na spontanicznym czytaniu przez dzieci (uwzględniając książki spoza kanonu lektur szkolnych).

Podjęcie takiego obszaru eksploracji wpisuje się w realizację rekomendacji w ramach stosowania się do zasad *gender mainstream* w edukacji. W raporcie *Polityka równości płci. Polska 2007. Raport* (Balińska et al. 2007) Magdalena Środa i Ewa Rutkowska w rozdziale poświęconym edukacji wymieniają dziewięć konkretnych i szczegółowych zaleceń skierowanych zarówno do autorów/autorek programów i podręczników, jak i pracowników/pracownic ministerstwa oraz wydawców/wydawczyń. Sądzę, że te rekomendacje powinny odnosić się również do edukacji pozaszkolnej. Dla podjętego przeze mnie obszaru eksploracji są ważne szczególnie dwa zalecenia, które uzasadniają celowość badań nad genderową analizą książek dla dzieci: analiza wrażliwa na płeć, seksualność oraz na inne przesłanki tożsamości.

Procedura badawcza składa się z dwóch części. Pierwszy etap ma na celu poznanie wyborów czytelniczych dzieci. Kolejnym etapem jest analiza wizerunków ulubionych postaci wskazanych przez dzieci. Ze względu na cel część pierwsza zostanie przeprowadzona metodą sondażu diagnostycznego. Druga część

uzupełnia pracę o jakościową analizę treści. Połączenie dwóch odrębnych strategii metodologicznych w jednym projekcie badawczym jest możliwe, o ile stosuje się obie metody w oddzielnych etapach badań (Krüger 2007).

Badanie przeprowadzono w marcu 2012 roku i objęto nim uczniów i uczennice z klas V jednej ze słupskich szkół podstawowych. W badaniu wzięło udział w sumie 85 uczniów i uczennic. Analizie poddano 81 kwestionariuszy ankiet. Cztery kwestionariusze odrzucono ze względu na brak zaznaczenia płci w metryczce. Kwestionariusz ankiety wypełniło 47 chłopców i 34 dziewczynki.

Przed przystąpieniem do badań dokonałam wstępnych założeń – przedmiotem badań będą ulubione postacie dzieci. Analizy tej dokonam w kontekście stereotypów płci, starając się udzielić odpowiedzi na następujące pytania: czy ulubione postacie z książek to stereotypowi chłopcy i stereotypowe dziewczynki? Czemu o byciu dziewczynką i chłopcem dowiadują się uczniowie i uczennice, kiedy czytają ulubione książki?

Odpowiadając na pierwsze pytanie, będę brała pod uwagę dwa zasadnicze elementy stereotypu rodzaju, a mianowicie cechy oraz aktywności podejmowane przez bohaterów czy bohaterki książek. Poniższe tabelaryczne zestawienie stereotypowych cech kobiecych i męskich nie jest „sztywnym” schematem wykorzystywanym przy analizie, stanowi jedynie dyspozycję do analizy tekstu. Spis cech stworzono na podstawie dostępnej literatury.

Tabela 1. Stereotypowe cechy kobiece i męskie (Brannon 2002, Pankowska 2005)

Stereotypowe cechy męskie	Stereotypowe cechy kobiece
Racjonalność	Intuicyjność
Odwaga	Bojaźliwość
Agresywność	Wrażliwość
Nieczułość	Czułość
Ambicja	Skłonność do poświęceń
Władczość	Delikatność
Chłód emocjonalny	Empatia
Waleczność	Uległość
Aktywność	Pasywność
Samodzielność	Zależność od innych
Niezależność	Nielogiczność
Logiczność	Słabość
Siła	Bezradność
Zaradność	Skromność
Pewność siebie	Cichość
Ryzykanctwo	Nastawienie na potrzeby i uczucia innych
Rywalizacja	Wdzięk
Twórczość	Naiwność
Opanowanie	Niezdecydowanie
Zdecydowanie	Emocjonalność
Umiejętność oddzielania emocji od rozumu	Zaabsorbowanie swoim wyglądem
Niedbałość o wygląd	

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki badań ilościowych przedstawię w formie opisowej.

Jak kształtuje się aktywność czytelnicza uczennic i uczniów?

Na pytanie: „Czy lubisz czytać?” 30 chłopców (64%) i 24 dziewczynki (71%) odpowiedziało twierdząco. Czytanie książek jako formę spędzania wolnego czasu deklaruje 11 uczennic (32%) i 10 uczniów (21%). Zarówno chłopcy, jak i dziewczęta wskazały mamę jako osobę, która w ich domach czyta najczęściej. Mama (27 dziewczynek, czyli 79% badanych dziewcząt, 37 chłopców, czyli 79% respondentów płci męskiej) jest również wskazywana jako osoba, która czytała książki dzieciom, gdy były młodsze.

Trzydzieście dziewczynek i tyle samo chłopców przeczytało w ciągu ostatniego roku ponad dwadzieścia książek. Sześć dziewczynek (18%) i dwunastu chłopców (27%) czyta książki codziennie. Zarówno chłopcy, jak i dziewczynki czytają książki przede wszystkim z przymusu szkolnego oraz dla rozrywki. Dzieci najczęściej od rodziców dowiadują się, czy książka jest warta przeczytania.

Jakie książki są wskazywane jako ulubione przez dziewczynki, a jakie przez chłopców?

82% uczennic i 66% uczniów zadeklarowało, że ma ulubioną książkę. Poniższa tabela ilustruje wybory czytelnicze badanych.

Tabela 2. Ulubione lektury uczniów według płci

Lp.	Ulubione książki uczennic	Ulubione książki uczniów
1.	A.M. Stefańska, <i>Zuzka na spadochronie</i>	A. Stelmaszyk, <i>Kroniki Archeo i Skarb Atlantów</i>
2.	R. Kosik, <i>Felix, Net i Nika</i>	R. Kosik, <i>Felix, Net i Nika</i>
3.	D. Jenny, <i>Jeremiasz Kostka</i>	P. Baccalario, <i>Ognisty pierścień</i>
4.	E. Nowak, <i>Pajaczek na rowerze</i>	F. Simon, <i>Seria Koszmarny Karolek</i> (3 wskazania)
5.	<i>Wszystko o zwierzętach</i> wydana w 2009 roku w serii „Książki z Delfinkiem Dudu” wydawnictwa Graaf	D. Terry, <i>Ci wredni Rzymianie. Strrraszna historia</i>
6.	A.C. Doyle, <i>Cykl o Sherlocku Holmesie</i>	H.J. Chmielewski, <i>Tytus, Romek i Atomek</i>
7.	J. Wilson, <i>Złe dziewczyny</i>	G. Daneshvari, <i>Szkoła Strachu</i>
8.	K. Gier, <i>Trylogia: Czerwień Rubinu, Błękit Szafiru, Zieleń Szmaragdu</i>	M. Paver, <i>Kroniki Pradaawnego Mroku</i>
9.	D. Kathleen, <i>Mustang z Dzikiej Doliny</i>	T. Canavan, <i>Trylogia Czarnego Maga</i>
10.	C. Jefferies, <i>Szkoła gwiazd</i>	M.P. Osborne, <i>Magiczny domek na drzewie</i>
11.	H. Block, T. Di Terlizzi, <i>Kroniki Spiderwick</i>	J. Kinney, <i>Dziennik Cwaniaczka</i> (2 wskazania)
12.	M. Cabot, <i>Pamiętnik księżniczki</i>	C. Paolini, <i>Cykl Dziedzictwo</i>
13.	M. Budzyńska, <i>Ala Makota</i>	M.R. Lewin, <i>Uratować Sprite'a</i>
14.	A. Maleszka, <i>Magiczne drzewo – czerwone krzesło</i>	A. Maleszka, <i>Magiczne drzewo – czerwone krzesło</i>
15.	B. Patten, <i>Olbrzym z Zamczyska Baśni</i>	U. Moore, <i>Wrota czasu</i>
16.	J.K. Rowling, <i>Harry Potter i Kamień filozoficzny</i>	J.K. Rowling, <i>Seria o Harrym Potterze</i> (4 wskazania)
17.	G.C. Levine, <i>Ella zaklęta</i>	<i>Star Wars</i> (2 wskazania) książki na podstawie filmu
18.	–	<i>Czas honoru</i> książka na podstawie serialu TVP

Pominięto lektury szkolne: *Ania z Zielonego Wzgórza*, *Opowieści z Narnii*. *Lew, czarownica i stara szafa*, *W pustyni i w puszczy*, *Przygody Tomka Sawyera*, *Dzieci z Bullerbyn*, *Pies, który jeździł koleją*, *Mikołajek*, *Hobbit*.

Źródło: opracowanie własne.

Wszystkie książki wymieniane przez uczennice są pojedynczymi wskazania-
mi. W przypadku wyborów chłopców cztery książki zostały wskazane jako ulu-
bione przez więcej niż jedną osobę. Ulubionymi książkami zarówno dziewcząt,
jak i chłopców jest seria o Harrym Potterze, *Magiczne drzewo – czerwone krzesło* oraz
Felix, Net i Nika. Tabela 2 obrazuje, że – oprócz kilku pozycji – wybory uczniów
i uczennic nie pokrywają się. Zainteresowania czytelnicze dziewcząt i chłopców
w znacznym stopniu są zróżnicowane przez płeć.

Jacy bohaterowie/jakie bohaterki książek są wskazywani/e przez dziewczynki, a jakie przez chłopców jako ulubieni/one?

38% uczennic i 26% uczniów zadeklarowało, że ma ulubionego bohatera/ulu-
bioną bohaterkę. Poniższa tabela ilustruje wybory czytelnicze badanych uczniów
i uczennic.

Tabela 3. Ulubieni bohaterowie uczniów według podziału na płeć

Lp.	Ulubieni bohaterowie/ulubione bohaterki uczennic	Ulubieni bohaterowie/ulubione bohaterki uczniów
1.	Sherlock Holmes	Harry Potter
2.	Ella (<i>Ella zaklęta</i>)	Albus Dumbledore (seria o Harrym Potterze)
3.	Gwendolyn (<i>Trylogia: Czerwień Rubinu, Błękit Szafiru, Zieleń Smaragdu</i>)	Torak (<i>Kroniki Pradawnego Mroku</i>)
4.	Marcjalis Stamp (<i>Szkoła gwiazd</i>)	Eragon (<i>Eragon z cyklu Dziedzictwo</i>)
5.	Chloe Tompkins (<i>Szkoła gwiazd</i>)	Anakin Skywalker (<i>Star Wars</i>)
6.	Księżniczka Genowii-Mia Therempolis (<i>Pamięt- nik księżniczki</i>)	Bartek (<i>Kroniki Archeo i Skarb Atlanty</i>)
7.	Ala Makota (<i>Ala Makota</i>)	Sprite (<i>Uratować Sprite'a</i>)
8.	Hermiona Granger (seria o Harrym Potterze)	–
9.	Dziki koń (<i>Mustang z Dzikiej Doliny</i>)	–

Pominięto lektury szkolne.

Źródło: opracowanie własne.

W analizie pominęłam Anakina, gdyż pierwotnie jest to postać filmowa, oraz Bartka ze względu na brak dostępu do książki w śluskich bibliotekach.

Badania pokazują, że wybór ulubionych bohaterów/ulubionych bohaterek jest bezpośrednio związany z ulubioną książką ucznia/uczennicy. Postacie wska-
zywane przez dziewczynki w zdecydowanej większości są płci żeńskiej (oprócz
Sherlocka Holmesa, Marcjalisa Stampa i zwierzęcia, choć też ma płeć). Chłopcy
zaś wskazują postaci męskie (również wymieniono jedną postać, która jest zwie-
rzęciem – ma określoną płeć).

Płeć książkowych ulubieńców wiąże się z płcią czytelnika/czytelniczki. Dziewczynki wybierają przedstawicielki płci żeńskiej, chłopcy natomiast mę-
skiej. Taki wybór łączy się z identyfikacją z wybraną postacią. Stanowi konty-
nuację procesu, który rozpoczyna się już na początku edukacji – w przedszkolu.

Okazuje się, że dla małych dzieci to płeć jest kluczem do oceny otoczenia (innych lu-
dzi). Zasada jest prosta: chłopcy uważają innych chłopców (i mężczyzn) za lepszych,
a płeć przeciwną – za gorszą. Analogicznie postrzegają świat dziewczynki. W wieku

przedszkolnym płęć wpływa zresztą nie tylko na klasyfikowanie ludzi, ale też na przykład na zapamiętywanie opowieści (chłopcy wolą bajki z męskimi bohaterami i odwrotnie) (Burnetko, Mateja 2011: 10).

Analizy jakościowej ulubionych bohaterów i ulubionych bohaterek wskazanych przez badane dzieci dokonam na podstawie danych zamieszczonych w tabeli 3, korzystając z dyspozycji zawartych w tabeli 2. Przy charakterystyce poszczególnych postaci, wskażę, czy realizują one stereotypy płciowe. Ich opis uzupełniam o cytowane fragmenty książki. Dwie postacie – Sherlock Holmes oraz Albus Dumbledore – stanowią wyjątek jeżeli chodzi o wiek postaci – są bohaterami dorosłymi. Pozostałe analizowane postacie są dziećmi.

Sherlock Holmes

Sherlock Holmes jest racjonalny, zachowawczy, powściągliwy, chłodny emocjonalnie, wykazuje się logicznym, ścisłym myśleniem, precyzyjnością oraz zrównoważeniem. Można go zakwalifikować jako postać na wskroś stereotypową, a oprócz tego jako szowinistę, który jednak pod wpływem dokonania pewnej kobiecy zmienił dyskryminującą postawę względem kobiet na postawę egalitarną.

Taki oto skandal groził królestwu czeskiemu i tak kobiecy rozum pokrzyżował starannie opracowane plany Sherlocka Holmesa. Zwykle pokpiwał sobie z mądrości kobiecy, ale ostatnio nie słyszałem, by to robił. Kiedy zaś wspomina Irenę Adler mówi o niej zawsze z szacunkiem jako o KOBIECIE (Doyle 2005: 32).

Ella

Kolejną postacią jest Ella. Zaraz po narodzinach wróżka rzuciła na nią klątwę, w wyniku której dziewczynka staje się posłuszna. Ella, aby zachować odrębną osobowość, stara się buntować na tyle, na ile pozwala jej na to zaklęcie. „Nie byłam jednak wcale potulna. Przeciwnie, klątwa Lucyndy uczyniła ze mnie buntowniczkę. A może po prostu tak już się urodziłam?” (Levine 2003: 8). Jest niezdarzna, dopiero w szkole pokazano jej, jak powinna zachowywać się dama. Szybko się uczy, jest uzdolniona językowo, popędliwa, asertywna, samodzielna, ma wyobraźnię, poczucie humoru. Na koniec powieści, dzięki silnej woli i niezależności w myśleniu, udaje jej się przełamać klątwę.

A więc było już po wszystkim. Na zawsze. Odrodziłam się. Urodziłam się na nowo. Ella. Po prostu Ella. Nie Ella zaklęta. Nie Kopciuszek. Nie Lela. Nie Eleonora. Ella. Ja sama, ta najprawdziwsza. Jedna jedyna. Ja. Zdarłam z głowy szmatę. A potem skłoniłam się przed Charem. Kiedy kilka minut temu poprosiłeś mnie o rękę, byłam jeszcze za młoda. – Zobaczyłam, że już się zaczyna śmiać. – Teraz jestem starsza, nie tylko mogę za ciebie wyjść, ale mogę cię błagać, żebyś się ze mną ożenił. Uklękałam i chwyciłam go za rękę. Nie pozwolił, bym przed nim klęczała. Podniósł mnie i znowu pocałował. Uznałam, że wyraził tym swoją zgodę (Levine 2003: 272).

Co ciekawe, to ona ostatecznie poprosiła o rękę Chara, odwracając tym samym ustalony i usankcjonowany społecznie (zarówno w świecie rzeczywistym, jak i literackim) kontrakt płci. Ella to postać, której nie można nazwać stereotypową dziewczynką.

Gwendolyn Shepherd

Następną bohaterką wskazywaną przez dziewczynki w ankietach jest Gwendolyn Shepherd. Bohaterka *Trylogii Czasu* jest niezbyt wyrazistą osobowością, raczej niepewną, skupioną na wyglądzie – jak stereotypowa nastolatka ma niskie poczucie własnej wartości. Chociaż żyje w cieniu kuzynki, okazuje się, że to ona jest „lepsza”, czego wyznacznikiem jest między innymi zainteresowanie Gideona. Powoduje to gen umożliwiający bohaterce podróżowanie w czasie. Wyjątkowość Gwendolyn to zatem dzieło przypadku, nie zaś jej sprawstwa. Bohaterka widzi siebie jako dziewczynę przede wszystkim oczyma chłopców. Jej obraz i wartość określa męska perspektywa.

Wychodząc z pokoju, mimo woli raz jeszcze zerknęłam w stronę Gideona, żeby sprawdzić, czy moje zwycięstwo nad doktorem Whitem zrobiło na nim wrażenie. Najwyraźniej nie, bo gapił się na moje nogi. Prawdopodobnie porównywał je z nogami Charlotty. Cholera! Jej były dłuższe i szczuplejsze i na pewno nie miała podrapanych łydek, bo nie musiała poprzedniej nocy przedzierać się pośród starych rupieci i wypchanych krokodyli (Gier 2011: plik 8 czas: 13:08–13:28).

Jest to perspektywa często obecna w życiu kobiet. „W młodości, jak i w dzieciństwie, kobiety mają dla siebie tyle uznania, ile okazują im ci, z którymi wchodzi w relacje emocjonalne. U wielu kobiet postawa ta trwa przez całe życie” (Bar-dwick, Douvan 1982: 172).

W książce jest wiele odniesień do stereotypów płci. Jako przykład przywołam postać hrabiego de Saint Germain – zadeklarowanego szowinisty. Gwendolyn śmieje się z takiej postawy hrabiego i uważa jego szowinistyczne poglądy za oznakę słabości charakteru. Hrabia tak przedstawia swój stosunek do kobiet:

– Powiedziałbym, że kobieca krew jest znacznie bardziej ociężała niż nasza. Podobnie jak kobiecy rozum ustępuje męskiemu w bystrości. Czy zgadzasz się ze mną panienko?

Stary szowinista – pomyślałam, przymykając oczy. Głupkowaty, przemądrzały nudziarz. O rany! Chyba oszalałam. Przecież miałam nie myśleć o niczym, ale najwidoczniej z tą umiejętnością hrabiego czytania w cudzych myślach nie było najlepiej, bo znowu zachichotał rozbawiony.

– Nie jest specjalnie rozmowna, prawda? Jest tylko nieśmiała powiedział Gideon.

– Dużo lepiej pasowałoby tu określenie zastraszona. Nie ma nieśmiałych kobiet – sprzeciwił się hrabia. – Za pozornie nieśmiałym spuszczeniem oczu ukrywają jedynie swoje prostactwo (Gier 2011: plik 11, czas: 28:45–33:58).

Marcjalis Stamp

Wskazywaną postacią z serii *Szkola gwiazd* jest Marcjalis Stamp – tancerz z pasją, a przy tym klasowy kłown. Jest niedojrzałym ekstrawertykiem i optymistą, jednak po kontuzji przechodzi przemianę osobowościową. Jest charakterystyczny szczególnie ze względu na swój wygląd. „Długie loki Jalisa, zadarty nos i piegowata twarz przykuwała uwagę, podobnie jak jego pełna życia osobowość i donośny śmiech. Wszystko u niego było przerysowane, szczególnie teraz, gdy zbliżał się o kolejny krok do spełnienia swoich ambicji” (Jefferies 2005: 5).

Chloe Tompkins

Z tej samej serii uczennice wymieniały Chloe Tompkins jako ulubioną bohaterkę. Chloe pochodzi z niezbyt zamożnej rodziny. Jest ambitną, pracowitą, konsekwentną, zdeterminowaną dziewczyną. Ma pasję – muzykę pop, której poświęca się całkowicie.

Ja naprawdę chcę zostać zawodową piosenkarką – upierała się Chloe. – Umiem ciężko pracować, ale pod warunkiem, że robię coś, co bardzo chcę robić. Nie przestanę – upierała się drżącym głosem. – To moja wielka szansa. Zawsze mi mówiłaś mamó, że bym była ambitna i mierzyła wysoko, bo ty zmarnowałaś swoją szansę, nie idąc na studia (Jefferies 2005: 37).

Ulubionych bohaterów ze *Szkoły gwiazd* nie można zakwalifikować jako stereotypowe dziewczynki czy chłopcy.

Mia Therempolis

Księżniczka Genowii – Mia Therempolis (*Pamiętnik księżniczki*) jest ciekawą postacią. Rodzice Mii nie są razem, nie wzięli nigdy ślubu. Dziewczyna mieszka z mamą, która jest artystką/malarką i romansuje z nauczycielem algebry Mii. Jej ojciec okazuje się być królem Genowii (mało znane państwo w Europie przy granicy z Francją), a Mia jego spadkobierczynią, czyli księżniczką. Książka ma formę pamiętnika/notatnika, która – razem z treścią – nasuwa skojarzenie z *Dziennikiem Bridget Jones*. Jest to w zasadzie nastoletnia wersja tego typu literatury. W powieści znajduje się wiele odniesień do ciała i seksualności dziewcząt. Temat potraktowano w sposób powierzchowny, stereotypowy, czasami wręcz wulgarny. Większość problemów głównej bohaterki oscyluje wokół rozmiaru biustu.

Od ostatniego lata moje piersi urosły dokładnie zero. Mama kompletnie się myliła. Wcale nie zaczęłam gwałtownie rosnąć, skończywszy czternaście lat, jak ona kiedyś. Pewnie nigdy nie zacznę gwałtownie rosnąć, przynajmniej w klatce piersiowej. Rosnę zrywami tylko WZWYŻ, nigdy WSZERZ. Jestem w tej chwili najwyższą dziewczyną w klasie (Cabot 2001: 18).

Nikt nigdy się ze mną nie umówi. Wszyscy, dosłownie wszyscy mają z kim iść na bal. [...] Dlaczego urodziłam się pod pechową gwiazdą? Dlaczego akurat mnie spotyka tyle nieszczęść? Dlaczego? DLACZEGO? Oddałabym wszystko, byle zamiast wysoką księżniczką, płaską jak deska, być normalną dziewczyną średniego wzrostu, za to z biustem. Wszystko (Cabot 2001: 133).

[Rozmowa z dyrektorką szkoły – M.S.] Czy wszystko w porządku? W porządku? Chwileczkę, niech się zastanowię... Moja mama romansuje z moim nauczycielem matematyki, z którego to przedmiotu jestem zagrożona, tak przy okazji. Najlepsza przyjaciółka mnie nienawidzi, mam czternaście lat i jeszcze ani razu nie byłam na randce, nie mam biustu, i, ach drobiazg, właśnie się dowiedziałam, że jestem księżniczką Genowii (Cabot 2001: 128).

W pamiętniku co jakiś czas pojawia się lista rzeczy „Nie zapomnieć” spisanych w dziecięciu punktach – „Punkt 6 nie myśleć o Joshu Richtercie. Punkt 10 mierzyć się w biustcie” (Cabot 2001: 10).

W kontekście stereotypów płci oraz ich konsekwencji (między innymi przemocy powodowanej uprzedzeniami) poniższe cytaty można uznać za szczególnie niebezpieczne:

Ale wstyd! Przypuśćmy, że Josh Richter zacznie mnie molestować seksualnie któregoś dnia (chciałabym), a ja tego nie zauważę. Boże, jestem czasem taka głupia (Cabot 2001: 14).

Całe szczęście; jedyny facet, który mnie kiedykolwiek obmacywał (swoja drogą nie ma czego macać), to niewidomy (Cabot 2001: 12).

Jedna z młodszych dziewczyn, Nicole, była moją jakby przyjaciółką, ale jednego wieczoru opowiedziała mi, że zrobiła loda jakiemuś chłopakowi, a ja nie miałam pojęcia, co to znaczy zrobić loda. Miałam tylko jedenaście lat, choć to żadna wymówka, bo ona miała tyle samo. Sądziłam, że zrobić loda to coś typowo brytyjskiego, jak kielbaska w cieście naleśnikowym albo naloty bombowe, czy coś takiego... (Cabot 2001: 36).

Potem Michael mnie spytał, czy sama puściłabym się z Joshem Richterem i musiałam się chwilę zastanowić. Utrata dziewictwa to naprawdę ważny krok i trzeba to zrobić z właściwą osobą, bo inaczej spieprzy ci się całe życie, jak kobietom, które przychodzą co drugi wtorek do doktora Moscovitza na grupę terapeutyczną „po czterdziestce i wciąż sama”. A więc, po zastanowieniu powiedziałam, że puściłabym się z Joshem Richterem, ale tylko pod trzema warunkami:

1. Spotykałibyśmy się od roku.
2. Wyznałby mi dozoną miłość.
3. Zabrałby mnie na Broadway na Piękną i Bestę i nie kpiłby z przedstawienia” (Cabot 2001: 62).

Książka ta stanowi (można przytoczyć wiele takich cytatów) przykład podtrzymywania wizji kobiety jako obiektu seksualnego. Co ciekawe, Mia określa siebie jako feministkę.

Poza tym, kiedy piękni, modnie ubrani ludzie powtarzają ci, że w tym będzie ci świetnie, że to podkreśli twoje kości policzkowe, niełatwo jest pamiętać, że jest się feministką i obrończynią środowiska naturalnego, i że potępiasz kosmetyki i chemikalia, które mogą zaszkodzić naturze. Nie chciałam sprawić im przykrości, nie chciałam robić awantury ani nic takiego (Cabot 2001: 104).

Ala Makota

Ala, bohaterka powieści *Ala Makota. Notatnik sfrustrowanej nastolatki*, ma trzynaście lat, chodzi do podstawówki jeszcze sprzed reformy systemu oświaty – to znaczy przed wprowadzeniem gimnazjum. Dziewczyna przeżywa problemy rodzinne. Rodzice są w trakcie rozwodu – oboje mają innych partnerów lub romanse. Powieść formą przypomina omówiony wyżej *Pamiętnik księżniczki*. Również problemy Ali z Polski są podobne do problemów jej rówieśniczki z USA – wiąże się z wyglądem zewnętrznym.

Zostanę modelką. Zanim nią będę, muszę zlikwidować pryszcz nad lewą brwią. Przetarłam go spirytusem. Szczerwieniłam. Posypałam go pudrem mamy. Zbrązowiłam. Tym samym na razie nie mogę zostać modelką (Budzyńska 2000: 40).

Piotruś! Ty łysiejesz! Ufnie popatrzyłam mu prosto w szkła kontaktowe, które nosi, a on mi na to: Tobie też już niewiele brakuje... Jeszcze ci porządnie biust nie urósł, a już co opadł... Po tej poczwarzy, oczywiście, przymurowało mnie do z lekka zapiaszczonej alejki. Oburzenie i cicha rozpacz ścisnęły mi serce. Jak tylko doszłam ponownie do siebie, po joggingowałam prosto do domu. Zamknęłam się w łazience i przed lustrem dokładnie zbadałam sobie biust... Cham z tego Piotrka. Mój biust jest tak mały, że żadnym cudem świata mi nie opadnie, o, cholera jasna, nie ma szans, żeby opadło cos, czego nie ma (Budzyńska 2000: 67).

Po raz pierwszy ktoś powiedział o mnie, że jestem śliczna... ja siebie uważam raczej za interesującą... inteligentną... czytaną... ogólnie dość wybitną... ale tak po prostu śliczną??? Dotąd nikt tak szczerze o mnie nie mówił... A tu proszę Pani Asia (Budzyńska 2000: 35).

Warto wyróżnić opisy dotyczące relacji z chłopakami – oto fragment o chłopcach poznanych podczas wakacji na Majorce:

[...] narobiłyśmy sobie z Puzką mnóstwo zdjęć z naszymi nowymi chłopakami. Na tle basenu i pod palmą, przy stole i pod parasolem, przed hotelem i po sklepie Elwiry, no wszędzie, po prostu wszędzie. Przecież cała klasa, co tam klasa, cała szkoła popęka z zazdrości... A o to właśnie chodzi (Budzyńska 2000: 13).

W drugiej części Ala chodzi na manifestacje rolników, górników, aby ich wesprzeć i pokazać swój bunt. W odróżnieniu od *Pamiętnika księżniczki* wyżej wymienione problemy są opisywane w sposób mniej wulgarny, bardziej dowcipny, jednak pozostają mocno osadzone w stereotypowej wizji dziewczęcości.

Hermiona Granger

Hermiona Granger jest jedną z głównych bohaterek serii o Harrym Potterze¹. Uczennica Hogwartu ma długie, brązowe i mocno kręcone włosy. Jest najlepszą przyjaciółką Harry'ego. Jej rodzice są mugolami, z zawodu dentydami. Hermiona to jedna z najbardziej nietuzinkowych i najważniejszych żeńskich postaci w całej serii książek o chłopcu, który przeżył. Niejednokrotnie wykazuje się ponadprzeciętną wiedzą i umiejętnościami. Hermiona jest doskonałym przykładem proskolnej postawy – obowiązkowa, zawsze przygotowana do zajęć, pracowita, czytana, przestrzegająca wszelkich regulaminów, zasadnicza, czasami wręcz małostkowa i nadgorliwa, przez to bardzo przewidywalna.

Jej pilność i obowiązkowość jest wyszydzana przez jednego z jej przyjaciół, Rona.

---

¹ W analizie uwzględniłam trzy pierwsze części, przede wszystkim ze względu na wiek potencjalnych czytelniczek/czytelników. Teoretycznie jest to grupa wiekowa dzieci, które wzięły udział w badaniach ankietowych. Zdaję sobie jednak sprawę, że dzieci w szkole podstawowej czytają również pozostałe części serii, choć moim zdaniem zdecydowanie nie do takiej grupy wiekowej są one adresowane.

– No, ja przecież będę miała więcej przedmiotów niż wy – odpowiedział Hermiona. – To moje książki do numerologii, opieki na magicznymi stworzeniami, wróżbiarstwa, starożytnych runów, mugoloznawstwa...

– Po co ci mugoloznawstwo? – zapytał Ron, mrugając do Harry'ego. – Przecież sama pochodzisz z mugolskiej rodziny! Twoi rodzice to mugole! Powinnaś wszystko o nich wiedzieć!

– Studiowanie świata mugoli z czarodziejskiego punktu widzenia to zupełnie co innego – zaperzyła się Hermiona.

– Hermiono, a kiedy będziesz jadła i spała? – zapytał Harry, a Ron zachichotał. – Może w ogóle nie zamierzasz? (Rowling 2001: 64).

W trzeciej części Hermiona zmienia zachowanie – częściej działa pod wpływem emocji. Decyzje, które podejmuje, nie są uzasadniane punktami regulaminów, ale jej niezależnym oglądem sytuacji. Staje się bardziej samodzielna, odważna, spontaniczna i waleczna.

Harry i Ron podbiegli do niego [do Malfoya – M.S.], rozwścieczeni, ale Hermiona była szybsza.

CHLAST!

Trzasnęła go w twarz z całej siły. Malfoy zachwiał się. Harry, Ron, Crabbe i Goyle stali jak sparaliżowani, a Hermiona znowu podniosła rękę.

– Jak śmiesz mówić o Hagridzie, że jest żaloszny, ty głupi... podły...

– Hermiono! – zawołał Ron i spróbował chwycić jej rękę, kiedy się zamachnęła.

– Zjeżdżaj, Ron!

Hermiona wyciągnęła różdżkę. Malfoy cofnął się o krok. Crabbe i Goyle spojrzeli na niego, oczekując rozkazu, kompletnie ogłupiali.

– Idziemy – wybełkotał Malfoy i po chwili wszyscy trzej zniknęli w wejściu do lochów.

– Hermiono! – wydyszał Ron z niekłamanym podziwem.

– Harry, musisz go pobić w finale quidditcha! – powiedziała ostro Hermiona. – Musisz, bo ja bym po prostu *nie zniosła* zwycięstwa Ślizgonów! (Rowling 2001: 308).

Dziewczynki wskazywały Hermionę jako ulubioną bohaterkę, chłopcy zaś wymieniali głównego bohatera tej samej książki – Harry'ego Pottera, najbardziej znaną postać z literatury dla dzieci i młodzieży ostatnich lat. Powieść uwielbiana przez dzieci i dorosłych, niezmiennie krytykowana przez Kościół, który zarzuca jej propagowanie czarnej magii (używanej przez bohaterów i bohaterki książki) oraz okultyzmu wśród dzieci. Napisano wiele opracowań i analiz na temat tej poczytnej serii, także w dyskursie krytycznym i feministycznym. Opinie feministek na temat książek Rowling są podzielone, wśród nich przeważają dwie interpretacje: zarzucająca książkom seksizm oraz podkreślająca ich postępowość. Stanowisko zależy od przyjętej do analizy perspektywy: feminizmu radykalnego bądź liberalnego (Smith 2011).

Harry Potter

Tytułowy bohater serii książek napisanych przez Rowling jest czarodziejem. Cechuje go odwaga, spryt i męstwo. „No i po trzecie... pan Harry Potter – rzekł Dumbledore, a na Sali zaległa głucha cisza. – ...za jego zimną krew i rzadko spotykaną odwagę nagradzam Gryffindor sześćdziesięcioma punktami” (Rowling

2000: 315). Wykazuje się talentem i bystrością – bardzo szybko się uczy. To również wrażliwy i uczuciowy chłopiec. Jest oddany swoim przyjaciółom. Harry niejednokrotnie bardziej ceni sobie miłość i przyjaźń niż potrzebę zemsty.

Twoja matka oddała za ciebie życie. Jedyną rzeczą, której Voldemort nie potrafi zrozumieć, jest miłość. Nie wiedział, że tak wielka miłość pozostawia wieczny ślad. Nie bliźnię, nie znak widzialny... Jeśli ktoś nas kocha aż tak bardzo, to nawet jak odejdzie na zawsze, jego miłość będzie nas zawsze chronić. Ta miłość jest w twojej skórze (Rowling 2001: 308).

W artykule *Harry Potter, wojujący feminizm i potęga miłości* autorka przytacza ciekawą scenę (z ostatniej części serii, której nie poddawałam analizie, jednak jest ona znacząca i warto ją przytoczyć), kiedy Harry wzywa Voldemorta, aby poczuł skruchę, która może go uleczyć. „Nic, co do tej pory powiedział Harry, nie wstrząsnęło Voldemortem tak, jak ta uwaga.” „To twoja ostatnia szansa – rzekł Harry – jedyne co pozostało... widziałem, czym się staniesz, jak tego nie zrobisz... bądź mężczyzną... spróbuj... spróbuj okazać skruchę...” (Rowling 2007: 357 cyt. za: Smith 2011: 106).

Autorka zauważa, że według słów chłopca dotychczasowe postępowanie Voldemorta nie ma nic wspólnego z męskością, „która według Harrego polega na byciu w pełni człowiekiem – z cechami zarówno kobiecymi, jak i tradycyjnie męskimi” (Smith 2011: 107). Harry jest skomplikowaną postacią, która ma cechy typowo męskie, ale również cechy uznawane za kobiece. Można go określić mianem bohatera androgynicznego.

Albus Dumbledore

Kolejnym bohaterem tej samej serii jest Albus Dumbledore – dyrektor Hogwartu, uważany za najpotężniejszego czarodzieja swoich czasów. Albus miał wspaniałe poczucie humoru. Był wielkim czarodziejem, jednocześnie był niespokojnie zdystansowany do własnej osoby:

Teraz powstał Albus Dumbledore. Rozłożył szeroko ramiona, twarz miał rozpromienioną, jakby nic nie mogło go tak ucieszyć, jak widok wszystkich uczniów.

– Witajcie! – powiedział. – Witajcie w nowym roku szkolnym w Hogwarcie. Zanim rozpoczniemy nasz bankiet, chciałabym wam powiedzieć kilka słów. A oto one: Głupol! Mazgaj! Śmieć! Obsuw! Dziękuję wam!

I usiadł. Rozległy się oklaski i wiwaty. Harry nie wiedział, czy się śmiać, czy zachować powagę. – Czy on jest trochę... no wiesz.. stuknięty? – zapytał niepewnym tonem Percy'ego.

– Stuknięty? – powtórzył beztrząsco Percy. – To geniusz! Największy czarodziej na świecie! Ale fakt, ma lekkiego świra (Rowling 2000: 131–132).

Znaczący jest również fakt, że Dumbledore jest gejem. W książce wprost nie ma informacji o orientacji psychoseksualnej dyrektora Hogwartu. Autorka powiedziała o tym dopiero na spotkaniu z czytelnikami². Dumbledore to również wzo-

² Autorka serii o przygodach nastoletniego czarodzieja ogłosiła na spotkaniu z fanami książki, że jeden z głównych bohaterów, profesor Albus Dumbledore, dyrektor Hogwartu, jest gejem: „Przyznała, że niektórzy fani wielokrotnie mówili jej, że zawsze uważali Dumbledorę'a za geja. Rowling na spotkaniu ujawniła kulisy historii starego czarodzieja. Zakochał się on w innym magu,

rzec osobowy dla Harry'ego. Pokazuje mu, że można być zarówno odważnym, jak i współczującym czy opiekuńczym mężczyzną. „W książkach o Harrym dobry chłopak – mężczyzna zresztą też – to taki, który jest w równym stopniu silny i odważny, co życzliwy i kochany (Smith 2011: 106).

Torak

Kolejnym bohaterem wskazywanym przez uczniów jest główny bohater serii powieści *Kroniki Pradawnego Mroku*³ Torak – dwunastoletni chłopiec, który po śmierci ojca musi poradzić sobie sam w Lesie. Jest odważny, samodzielny oraz niezwykle, bo rozumie mowę zwierząt, szczególnie wilków. Na okładce *Wilczego brata* można przeczytać:

Wilczy brat to fascynująca opowieść o przyjaźni, przetrwaniu i zdradzie. Przenosi czytelnika w pradawną mroczną przeszłość Lasu: do świata tętniącego magią natury, wypełnionego grozą żywiołów, świata wilków i turów, duchów drzew i Przyczajonych; świata, w którym zaufanie pokładane w przyjacielu ma wartość życia.

Szczególną uwagę należy zwrócić na relacje ojca z synem. Jest to więź bardzo silna i głęboka. „Torak nigdy się nad tym nie zastanawiał. Zawsze żyli w ten sposób: tylko we dwóch, z dala od klanów. Teraz jednak tęsknił do ludzi. Chciało mu się krzyczeć, wołać o pomoc” (Paver 2010: 19). Torak, będąc do ojca silnie przywiązany, bardzo przeżywał jego śmierć. Bał się również samotności.

Całe dotychczasowe życie spędził z Tatą w Lesie. Rozbijali obóz na dzień albo dwa i szli dalej. Znał zasady. *Nie szcędź trudu przy budowie szałasów. Nie marnuj na zdobywanie pożywienia więcej sił, niż trzeba. Nie zwlekaj z rozbijaniem obozu.* Pierwszy dzień samotnego życia, a Torak zdążył już złamać wszystkie trzy. Przerażające. Mniej więcej tak samo, jakby zapomniał, jak się chodzi (Paver 2010: 37).

Chłopiec jednak, wykazując się sprytem i zaradnością, wielokrotnie poradził sobie w trudnych sytuacjach.

Minęło dwanaście dni od śmierci Taty, podczas tych dni Torak wygrał z głodem i zwalczył gorączkę, odnalazł Wilka i po raz pierwszy upolował duże zwierzę. Zrobił też mnóstwo błędów. Ale wciąż żył. Wyobrażał sobie ojca podczas podróży do Krainy Śmierci – tam, gdzie kołczan nigdy nie jest pusty, a polowanie zawsze się udaje. Przynamniej, myślał Torak, Tata ma ze sobą broń, no i mój nóż dla towarzystwa. I całe suszone mięso, które zostawiłem. Żał po stracie odrobinę stępsiał. Torak zdawał sobie sprawę, że strata ojca nigdy nie przestanie doskwierać – będzie ją nosił w piersiach przez całe życie, jak głaz. Tego poranka głaz nie był tak ciężki, jak zwykle. Jak dotąd udało mu się przetrwać, i ojciec byłby z niego dumny (Paver 2010: 60).

---

czarującym Gellercie Grindelwaldzie, ale załamał się, kiedy ukochany zajął się czarną magią. Wtedy Dumbledore postanowił go pokonać. – Ta miłość to wielka tragedia – mówiła Rowling. – Kiedy się zakochujemy, stajemy się ślepi – dodała. Po zaskakującym wyznaniu pisarki wśród fanów na sali zapadła cisza – ale po chwili rozległy się burzliwe oklaski” (ulast, Reuters 2007).

³ Analizy postaci dokonam na podstawie pierwszej powieści *Wilczy brat*.

Eragon

Ostatni ulubieniec chłopców to Eragon – nastoletni chłopiec z rozbudowaną sferą moralności. Uparcie trwa przy swoich przekonaniach, ale jednocześnie jest pojętny i ma dużo zapału do nauki. Brom w zaledwie kilka tygodni nauczył go zarówno czytać i pisać, jak i biegle walczyć mieczem. Eragon po przemianie pod Drzewem Menoa stał się potężnym Jeźdźcem. Dzięki uzyskaniu elfiej siły mógł rzucać czary przekraczające jego ludzkie zdolności. Miał także przydatny dar pozwalający mu określić, ile dokładnie energii zużyje konkretne zaklęcie. Najlepszy szermierz spośród Vardenów i krasnoludów, a także większości elfów. Dobrze strzelał z łuku, co było zasługą lat polowania w lesie.

Zarówno Torak, jak i Eragon to stereotypowi chłopcy: odważni i samodzielni. Spotykają ich ciekawe i niebezpieczne przygody. Są to powieści, w których postaci dziewczęce czy kobiece w zasadzie nie występują, a jeżeli się pojawiają, to grają mało znaczące role. Można przytoczyć przykład Renn w *Toraku*, która świetnie strzelała z łuku, czy smoczycy Saphiry w *Eragonie*, jednak stanowią one tylko tło dla działań głównych bohaterów.

W tekście przeanalizowałam wizerunki ulubionych bohaterów i bohaterek dzieci ze szkoły podstawowej⁴ w kontekście stereotypów płci. Wyniki badań ilościowych wskazują na niewielkie różnice między aktywnością czytelniczną dziewcząt i chłopców. Dziewczynki częściej wskazywały ulubionych bohaterów/bohaterki niż chłopcy. Można dostrzec dużą różnicę, jeśli chodzi o płęć ulubionych postaci. Uczennice wskazywały jako ulubione zdecydowanie częściej bohaterki niż bohaterów. Co istotne, chłopcy nie wskazali żadnej ulubionej bohaterki. Można to rozumieć w kategoriach „obciachu”, to znaczy dziewczynom wypada mieć ulubionego bohatera płci męskiej, ale chłopcom nie wypada mieć ulubionej bohaterki. Jest to element androcentrycznego postrzegania rzeczywistości, postrzegania świata przez pryzmat rodzaju (w tym przypadku płci), gdzie to, co kobiece/dziewczęce, ma mniejszą wartość. Jest to również dowód na to, że bohaterowie-chłopcy w książkach dla dzieci są zdecydowanie bardziej atrakcyjni dla czytelników obojga płci niż bohaterki-dziewczynki.

Na podstawie dokonanej analizy można sformułować następujące wnioski:

1. Bohaterowie i bohaterki są zazwyczaj postaciami stereotypowymi. Brakuje wyrazistych postaci, które mogłyby stanowić przeciwagę dla bohaterek i bohaterów będących uosobieniem tradycyjnie ujmowanej dziewczęcości i chłopięcości.
2. W książkach czytanych przez dziewczynki zdecydowanie częściej jest mowa o cielesności. To dziewczynki mają ciała, chłopcy wydają się być bezcieleśni. To bohaterki są bardziej skupione na wyglądzie, im zależy na tym, żeby dobrze wyglądać i podobać się. Chłopcy nie borykają się z takimi problemami. Książki te normalizują najbardziej tradycyjną i konserwatywną wersję dziewczęcości. Wszechobecnemu „ciału dziewczynek” towarzyszy przedstawianie ich jako obiektów seksualnych. Takie uprzedmiotowienie obecne w literaturze dla

⁴ Można podać w wątpliwość, czy wymienione przez dzieci postacie są faktycznie ulubione, czy są to bohaterowie i bohaterki najlepiej zapamiętane przez uczniów i uczennice, bo pochodzą z książek ostatnio czytanych. Nie wpływa to jednak na jakościową analizę treści tych książek oraz nie umniejsza ich oddziaływania socjalizacyjnego.

- dzieci w moim przekonaniu jest niedopuszczalne. Pierre Bourdieu – obok takich pojęć jak *habitus*, kapitał kulturowy i przemoc symboliczna – wyjaśnia męską dominację w rzeczywistości społecznej. Autor wskazuje na binarność i komplementarność cech kobiety i mężczyzny, opisując społeczne przełożenie anatomicznej konstrukcji organów płciowych (wagina jako przeciwieństwo, odwrócenie fallusa – a więc rzecz pusta, powodująca negatywne skutki, zębna i niebezpieczna) oraz na akt seksualny jako relację dominacji opisywany przez opozycję par nad/pod, aktywny/pasywny. Bourdieu pisze również o ciele społecznie od-różnionym, to znaczy *habitusie* męskim jako nie-kobięcym i *habitusie* kobiecym jako nie-męskim (Bourdieu 2004: 28–29). Bourdieu opisuje, jak konstrukcje społeczne są „wpisywane” w ciało, jak biologizacji podlega to, co społeczne, pokazując trudne do rozwikłania zależności między naturą a kulturą.
3. Większość ulubionych bohaterów chłopców powiela stereotypy dotyczące męskości, które są równie niebezpieczne, jak stereotypy odnoszące się do dziewcząt. Chłopcy poniekąd są „skazani” na obcowanie z wzorami męskości typu macho zarówno w literaturze, jak i w świecie rzeczywistym. Bohaterowie-chłopcy najczęściej mieszczą się w paradygmacie tradycyjnej męskości oraz dyskursie heroiczno-narodowym. Męskość w tradycyjnym ujęciu rozumieć będą jako „dominację i specjalizację w określonych dziedzinach. Opiera się ona na dualizmie ról płciowych, asymetryczności cech męskich i kobiecych. Wymaga od mężczyzn podporządkowania sobie innych mężczyzn, kobiet i dzieci. Oznacza przymus tłumienia uczuć i emocji” (Arcimowicz 2003: 28). Reprezentacje męskości w tradycyjnym paradygmacie pokrywają się ze stereotypowym postrzeganiem męskości.
  4. Warto zwrócić uwagę na to, że chłopcy częściej wskazywali jako ulubionych bohaterów „magicznych” (wszystkie cztery analizowane postacie są „magiczne”: Harry Potter, Eragon, Torak, Albus Dumbledore) niż dziewczynki, które wymieniały częściej bohaterki bliskie codziennemu życiu (na osiem analizowanych postaci trzy można uznać za postacie „nierzeczywiste” – Hermionę Granger, Ellę, Gwendolyn Shepard). Czego zatem potencjalna czytelniczka/potencjalny czytelnik stykająca/y się z postaciami ze świata „rzeczywistego” i „magicznego” może dowiedzieć się o byciu chłopcem czy dziewczynką? Chłopcy, wybierając bohaterów „magicznych”, mają szansę zidentyfikować się z postaciami męskimi wpisanymi w tradycyjny dyskurs męskości. Takie pojmowanie męskości jest tożsame ze stereotypem mężczyzny. Być może wiąże się to z przemianami społecznymi w obrębie ról społecznych we współczesnych społeczeństwach, gdzie taki typ męskości nie jest już dominujący. Potrzeba utrzymania *status quo* w obszarze binarnego podziału cech i obowiązków ze względu na płć zostaje przeniesiona do świata fikcyjnego. I tak literatura dziecięca stanowi odzwierciedlenie tradycyjnego podziału ról płciowych i stoi na straży porządku społeczno-kulturowego, przyczyniającego się do reprodukcji stereotypów płci. Natomiast „rzeczywistość” ulega przemianom w tym obszarze. Chłopcy poszukujący wyrazistych wzorów męskości w literaturze poznają tradycyjny paradygmat i „uczą się” męskości w patriarchalnej odmianie.

Literatura:

- Arcimowicz K., 2003, *Obraz mężczyzny w polskich mediach. Prawda, fałsz, stereotyp*, Gdańsk: GWP.
- Balińska B. et al., 2007, *Polityka równości płci. Polska 2007. Raport*, Warszawa: Fundacja „Fundusz Współpracy”.
- Bardwick J.M., Douvan E., 1982, *Ambiwalencja: socjalizowanie kobiet* [w:] *Nikt nie rodzi się kobietą*, wyb., tłum. T. Hołówka, Warszawa: Czytelnik.
- Bourdieu P., 2004, *Męska dominacja*, tłum. L. Kopciwicz, Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Brannon L., 2002, *Psychologia rodzaju*, tłum. M. Kacmajor, Gdańsk: GWP.
- Budzyńska M., 2000, *Ala Makota. Notatnik sfrustrowanej nastolatki*, cz. 1–2, Warszawa: Świat Książki.
- Burnetko K., Mateja A., 2011, *Wszystko o Ewie*, Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego.
- Cabot M., 2001, *Pamiętnik księżniczki*, Warszawa: Wydawnictwo Amber.
- Doyle A.C., 2005, *Przygody Sherlocka Holmesa*, tłum. T. Evert, Warszawa: Wydawnictwo Rytm.
- Gier K., 2011, *Czerwień Rubinu*, audiobook, Warszawa: Wydawnictwo Egmont.
- Jefferies C., 2005, *Wielka szansa*, tłum. I. Libucha, Łódź: Akapit Press.
- Jefferies C., 2006a, *Rywale*, tłum. I. Libucha, Łódź: Akapit Press.
- Jefferies C., 2006b, *Uśmiech losu*, tłum. I. Libucha, Łódź: Akapit Press.
- Jefferies C., 2006c, *Wschodząca gwiazda*, tłum. I. Libucha, Łódź: Akapit Press.
- Kopciwicz L., 2009, *Edukacja jako praktyka dominacji. Udział szkoły w wytwarzaniu kapitałów rodzajowych uczennic i uczniów* [w:] *Koniec mitu niewinności? Płeć i seksualność w socjalizacji i edukacji* red. L. Kopciwicz, E. Zierkiewicz, Warszawa: Wydawnictwo Psychologii i Kultury Eneteia.
- Krüger H.H., 2007, *Metody badań w pedagogice*, tłum. D. Sztobryn, Gdańsk: GWP.
- Levin M.R., 2008, *Uratować Sprite'a. Opowieść miłośnika psów o psich radościach i tragediach*, tłum. R. Zajączkowski, Kraków: Wydawnictwo Esprit.
- Levine G.C., 2003, *Ella zakłeta*, tłum. A. Polkowski, Poznań: Media Rodzina.
- Mustang z Dzikiej Doliny*, 2002, reż. L. Cook, K. Asbury, USA.
- Neimanis A., 2006, *Polityka równości płci w praktyce. Podręcznik*, tłum. A. Grzybek, Warszawa: Biuro Koordynacji Kształcenia Kadr, Fundacja „Fundusz Współpracy”.
- Pankowska D., 2005, *Wychowanie a role płciowe*, Gdańsk: GWP.
- Paolini C., 2006, *Eragon*, audiobook, tłum. P. Braiter, Warszawa: Wydawnictwo Auditus.
- Paver M., 2010, *Wilczy brat*, tłum. T. Piwowarczyk, Warszawa: W.A.B.
- Rowling J.K., 2000a, *Harry Potter i kamień filozoficzny*, tłum. A. Polkowski, Poznań: Media Rodzina.
- Rowling J.K., 2000b, *Harry Potter i komnata tajemnic*, tłum. A. Polkowski, Poznań: Media Rodzina.
- Rowling J.K., 2001, *Harry Potter i więzień Azkabanu*, tłum. A. Polkowski, Poznań: Media Rodzina.
- Smith A.C., 2011, *Harry Potter, wojujący feminizm i potęga miłości* [w:] *Harry Potter i filozofia. Przewodnik po Hogwarcie dla mugoli*, red. W. Irwin, G. Bassham, Gliwice: Helion.
- ulast, Reuters, 2007, J.K. Rowling: *Profesor Dumbledore jest gejem*, <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,4596380.html> [dostęp: 25.08.2012].

Abstrakt

Celem tekstu jest przedstawienie postaci dziewcząt i chłopców z ulubionych pozycji książkowych wskazanych przez uczennice i uczniów szkoły podstawowej. Obrazy te są analizowane przede wszystkim w kontekście stereotypów płci. Kontakt dziecka z książką stanowi nieodzowną część edukacji szkolnej (obowiązkowe lektury), ale wykracza poza

ramy formalnej edukacji (czytanie z wyboru). Tekst wskazuje również na znaczenie czytelnictwa w procesie edukacyjnym, w szczególności dla edukacji rodzajowej w kontekście kształtowania społecznych ról płciowych.

Słowa kluczowe

stereotypy płci, edukacja rodzajowa, czytelnictwo dzieci

Summary

My Characters. Images of Girls and Boys in the Literature for Children. Gender and Education Study

The purpose of the text is to present the characters of girls and boys in favorite positions books indicated by elementary school students. These book's characters are analyzed primarily in terms of gender stereotypes. Contact child with a book is an indispensable part of school education (required reading) while going beyond the framework of formal education (reading of choice). The text also points to the importance of reading in the educational process, particularly for gender education in the context of formation social gender roles.

Keywords

gender stereotypes, gender education, children's reading